ISSN – 2277-7911
Impact Factor – 5.958

YOUNG RESEARCHER
A Multidisciplinary Peer-Reviewed Refereed Research Journal

January - 2025
Vol. 14
Special Issue
No. 1

करार शेतीच्या सध्यस्थितीचा अभ्यास

डॉ. प्रताप फलफले[१], किरण सोमनाथ आगिवले[२]

[१]*मार्गदर्शक प्राध्यापक*

[२]*संशोधक विध्यार्थी*

संगमनेर नगरपालीका दा. ज. मालपानी वाणिज्य व. ब. ना. सारडा विज्ञान महाविद्यालय संगमनेर

***Corresponding Author:* डॉ. प्रताप फलफले**

DOI - 10.5281/zenodo.14885862

प्रस्तावना:

कंत्राटी शेती म्हणजे उत्पादक आणि प्रोसेसर किंवा बारेदीदार यांच्यातील विविध औपचारिक आणि अनौपचारिक करार, यात खरेदी सैल व्यवस्था, साधे खरेदी करार आणि इनपुट तरतुदीसह पर्यवोक्षत उत्पादन, बाथ कर्जे आणि जोखिम कव्हरेज यांचा समावेश अगू शकतो.

कंत्राटी शेतीमध्ये खरेदीदार आणि शेत उत्पादक कराराच्या आधार कृर्षा केले जाते. काहीवेळा उत्पादन केल आणि किंमत यात खरेदीदार निर्दिष्ट करतो. काही सध्याच्या विक्रीसाखालीदवार बोतमालाची विक्री होत असल्यामुळे जास्त नम्रा हा मध्यस्थांना होतो. पर्यायाने शेतीमाल विक्रीत मध्यस्थ श्रीमंत झाले असून, शेतीमाल पिकविणारा शेतकरी त्याच अवश्येत राहिल्याचे निदर्शनास आल्याचे चित्र दिसते. या सर्व हाब्टकोनाझ शेतकरयांना त्यांच्या उत्णदनांची विक्री योग्य किंमतीचा होणे महत्त्वाचे असाम्याने त्यासाठी करार शेती हा चांगल्या पर्याय आहे. कंत्राटी शैली म्हणजे शेतकरी आाठी कंपनी (जो कराराने प्रवेश करतो) यांच्यातरिय शेतमालाच्या खरेदी-विक्रीचा औपचारिक आणि अनौपचारिक करार. याचा अर्थ शेतकरी त्यांच्या जमिनीवर किंवा कंपनीच्या गरजेनुसार भड भाडेतत्वावर घेतामेल्या जामनविर उत्पादन करतात. पंजाबमध्ये 2002 मध्ये पहिल्यांदा कॉन्दष्ट फार्मरी सुरु करण्यात आली पंजाब सरकारने सर्वप्रथम ॲग्रो फूडोलस कोपरेशन (परिणाम सी) चिमिटेड, हा प्रकल्प सुरू केला.

जगातील बहुतांश देशांत "कॉन्ट्रैक्ट म्हणजेच करार शेतीचा ट्रेंड वाढते चालत्या आहे. एखादया फार्मिग कंपनीवकून करारानुसार बोली केली जाते. आगरी निराम, अटीनुसारया करारपद्धतीने होणारी शेती (कॉन्ट्रैक्ट फार्मिंग) यास दशकांपासून प्रोत्साहन दिले जात आहे. कंत्राटी खोली ही एक कुपी ज्यामध्ये शेतकरी आधी कृर्षा व्यवसाय कंपन्या किंवा खरेदीदार विशिष्ट पिके के), पशुधनाचे उत्पादन आणि पुरवठा करण्यासाठी औपचारिक स्थापिन करतात.

व्याख्या:

एक शेतकरी दुसऱ्या शेतकऱ्याला किंवा किंपनीला किंवा इतर कोणत्याही कराराच्या स्वरूपात जमीन शेती करण्यासाठी देत असतो, त्याला करार शेती असे म्हणतात.

करार शेतीची संकल्पना:

आजच्या घडीला शेतीने आधुनीक स्वरूप धारण केले आहे. अनेक प्रकारची शेती करण्यावर भर दिला जात आहे. मग सेंद्रीय शेती काटी संतीला प्राधान्य दिले यालाच करार शेती किंवा कॉन्ट्रॅक्ट फार्मिंग असेही म्हटले अते एक शेतकरी दुसऱ्या शेतकऱ्याला किंवा कंपनिला कांदा इतर कोणत्याही

कराराच्या स्वरूपात जमीन करण्यासाठी देत असतो याला करार असे म्हणतात.

कंत्राटी शेतीमध्ये खरेदीदार आणि शेत उत्पादकांतीकाराच्या आधारे शेती काली जाते. खरेदीदार म्हणजेच जो करार करून जमीन करण्यासाठी देत असतो अशावेळी जमीनीची गुनवता त्यातून येणारे पिक आशा गोष्टीवर चचर्चा केली जाते. आता अनेकदा समीरच्या स्वतःच्या शेतकरी कंपनी किंवा स्वताच मेहनत घेउन शेती करत असतो.

जर समाजा असा करार झालाय की शेतकरी जमीन कसनारा मदत करणार शेतीत जमीन खरेदीदार व्यक्ती असा करार उत्पादन शेतीत कंपणी अनेकदा तयार करण्यास मदत करणे सल्ला देणे आणि उत्पादनायी त्याच्या उदयापर परिसरात पाडिंग वाहतुक करणे देण्यास सहमत तर शेतकर शेतील मेहणत घेत असतो अशा पदधतीने करार शेती होत असतः शेतक-याने मार्गदर्शनाचे जर एन्ट्री पोल्ट्री फार्म करण्याचे त्यासाठी काम काम सुरु पासून ते कंपनी शकते पहिली बच तर शेड बांधणी काटेपर्यंत औषधे देखभाल शादीबाबत कंपनी शेतक-यांना मार्गदर्शन करत असेल.

करार शेतीची गरज:

सध्याच्या विक्रीसाखळीद्वारे शेतीमालाची विक्री होत असल्यामुळे जास्त नफा हा मध्यस्तांना होता पर्यायाने शेतीमाल विक्री मध्यस्त श्रीमांत झाले असुन शेतीमाल त्याच आवस्थेत राहल्याचे निदर्शनास आल्याचे चित्र दिसते. दृष्टिकोणातून विक्री शेतकऱ्याना या सर्व त्यांच्या उत्पादनांचा योग्य किमतीला होणे महत्वाचे असल्याचे त्यासाठी करार शेती पर्याय आहे. सध्या हा चांगला हमी नसताना केवळ अंदाज बांधून पीक उत्पादक घेतो. किंमत त्यामुळे उत्पादनास मिळते असे नाही. कधी पुरवठण जास्त झाल्यामुळे त्यामुळ माल उत्पादन उत्पादन शेतक-यास तिळवर लागतो खर्चही किंमत कमी होतील. फारच कमी ककमतीला कधी कधी तर मिळत नाही. शेतीमाल विक्री यामधील समरख्याचे वर्गिकरण के ले तर विक्रीमधील समस्या मोठ्या प्रमानात उत्पादन समस्या या म्हणजे १०% तर १०% एवढ्या असल्याचे बऱ्याच अभ्यासात आढळून येइल सध्याच्या विक्रीसाखळीदतारे शेतीमालाची विक्री होत असल्यामुळे होती. जास्त नफा हा मध्यस्ताना पर्यायाने सेतीमाल पिकविनारा अवस्थित राहील्याचे चित्र दिसते. शकऱ्याना शेतकरी विश्वले निदर्शनास या सर्व दृटीकोणातुन त्यांच्या उत्पादनांची विक्री योग्य ककमतीला होणे महत्वाचे असल्याने त्यासाठी हा चांगला पर्याय आहे.

करार शेतीतील अडथळे:

- करार शेती उत्पादनाप्रतीच मर्यादीत जरी बाजारामध्ये कमी दरात चांगल्या निविष्ट मिळत असाला तरी कंपनीने दिलेल्या निविष्टांची खरेदी करावी लागते
- बाजारा मधी मंदी असेल तर विकले ल्या मालाचे पैसे उशिरा देणे
- शेतीमाल गुणित्तेची जास्तीची मापके लाउन बाजारामध्ये दर कमी असताना कधी कमी खरेदी करणे

निष्कर्ष :

बाजारपेठेच्या मागणीनुसार बदलण्यामध्ये आपल्या शासकीय यंत्रणा, संशोधन संस्था, विश्कार संस्था मागे पडतात. आजही त्या पारंपररक कोषांमध्ये गुरफटलेल्या दिसतात ददसतात. अर्थात, त्यांच्या उदर निर्वाह शासनाच्या उदरनिर्वाह होतो. त्यांना स्वतःता जागतिक स्पधेत टिकण्याची आिश्यकता वाटत नाही. त्या तुलनेमध्ये खासगी कंपन्या स्पर्धेत टिकण्यासाठी बाजारपेठेतील मागणीनुसार त्यावेळी बदल करावे लागतात त्यासाठी त्यांनी नेहमी पौक, तत्वज्ञान निर्मिती आणि प्रसार, अर्थपुरवठा, विक्रीव्यिस्था, प्रक्रिया,

साठवणूक आणि विना यांसारख्या अनेक बाबिर सतत कार्य करत राहावे लागते. त्यांचा उददेश हा व्यापारी असतो त्यांच्या व्यापायाचा तंबू ज्यांच्या जिवावर उभा असतो, असे दोनहीही स्तभं म्हणजचे ग्राहक आणण उत्पादक आपल्या व्यिसायाच्या वाढीसाठी आपण शास्वत्तेसाठी या दोन्ही घटकांच्या मानसिकतेचा त्यांच्या शाश्वत्तेचा आणि भविष्याचा विचार करावा लागतो.

सारांश:

कंत्राटी शेतीमध्ये खरेदीदार आणि शेत उत्पादक यांच्यातील कराराच्या आधारे कृषी उत्पादन केले जाते. काहीवेळा यामध्ये खरेदीदार आवश्यक गुणवत्ता आणि किंमत निर्दिष्ट करतो, शेतकरी भविष्यातील तारखेला वितरण करण्यास सहमती देतो. तथापि, अधिक सामान्यपणे, करारामध्ये शेत उत्पादनांच्या उत्पादनासाठी आणि खरेदीदाराच्या आवारात त्यांच्या वितरणासाठी अटींची रूपरेषा तयार केली जाते. खरेदीदाराच्या गुणवत्ता मानके आणि वितरण आवश्यकतांवर आधारित पीक किंवा पशुधन उत्पादनाच्या मान्य प्रमाणात पुरवठा करण्याची जबाबदारी शेतकरी घेतो. त्या बदल्यात, खरेदीदार, सहसा एखादी कंपनी, उत्पादन खरेदी करण्यास सहमती देते, बहुतेकदा आगाऊ स्थापित केलेल्या किंमतीवर. कंपनी अनेकदा उदा., निविष्ठा पुरवणे, जमीन तयार करण्यास मदत करणे, उत्पादन सल्ला देणे आणि उत्पादनाची त्याच्या परिसरात वाहतूक करणे याद्वारे शेतकऱ्याला पाठिंबा देण्यास सहमत आहे. "आउटग्रोवर स्कीम" हा शब्द कधीकधी कॉन्ट्रॅक्ट फार्मिंगसाठी समानार्थीपणे वापरला जातो, सामान्यतः पूर्व आणि दक्षिण आफ्रिकेत. कंत्राटी शेतीचा वापर अनेक कृषी उत्पादनांसाठी केला जाऊ शकतो, जरी विकसनशील देशांमध्ये भात आणि मका यासारख्या मुख्य पिकांसाठी ते कमी सामान्य आहे.

सदर्भ सूची:

1. https://testbook.com
2. भारतीय कृषि का विकास (हिन्दी पुस्तक)
3. जैविक खेती organic farming book (डॉ. चंद्र प्रकाश शुक्ल)
4. https://www.rawatbooks.com - Agriculture in India Crisis and Prospeits
5. विरगाव मधील वाट्याने शेती करणाऱ्या लक्ष्मण कातोरे याची मुलाखत